

Tidig hälso- och sjukvård i Burträsk

1800-talet

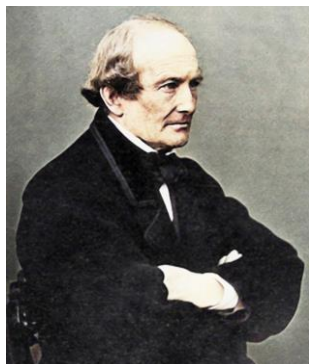
Läkare

Burträsk tillhörde Skellefteå provinsialläkardistrikt t.o.m. 1842

Provinsialläkarna var statligt avlönade. De hade från början gigantiska ansvarsområden omfattande hela norra Sverige.

År 1823 bildades Skellefteå-distriktet. De första provinsialläkarna här blev Daniel Ulrik Moberger, Carl Jonas Genberg, Jöns Ekenstedt och Johan Daniel Lindström.

Provinsialläkarna fungerade som förmyndare för alla annan hälso- och sjukvård. De skrev olika typer av rapporter till Sundhetskollegium som var en föregångare till Medicinalstyrelsen. Speciellt ska nämnas årsberättelserna som finns i Medicin-historiska data-basen på <https://ep.liu.se/databaser/medhist/>.

1864 Provinsialläkare i Skellefteå 1842-69 var Johan Daniel Lindström (1812-1869). (Carl Peter Mazer/Skellefteå museum, färglagd)

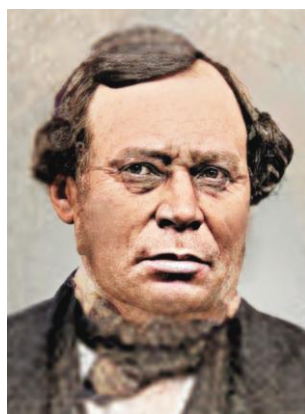
Distriktsläkare Lindström skriver i sin rapport 1864 att det är stor skillnad i levnadssätt hos Skellefteå sockens norra och södra invånare. De i norr är överdådiga, slösaktiga och obetänksamma medan de i söder visar betydligt större sparsamhet och försiktighet i likhet med de i grannsocknarna Lövånger och Burträsk.

Lindström fortsätter 1865 i samma stil: ”Med få undantag utarmas alltmera allmogen i Skellefteå genom större lyx i klädsel, mat och dryck än som tillgångarna medger. 2 gånger om dagen ska varje tjänstehjon, dräng, piga eller pojke ha kaffe”.

1842 gjorde provinsialläkaren Lindström en lyckad operation på en kluven gom på kronolänsman Nyblads son. Två tidigare operationer hade misslyckats. Han rapporterar också om ett barnamord i Burträsk utan att ge några detaljer.

Åren 1843-87 tillhörde socknen Nysätra

År 1843 avsöndrades Skellefteå och Umeå provinsialläkardistrikt och Nysätra med 15 000 innevånare bildades. Burträsk tillhörde 1843-1887 Nysätra.

Ca 1870. Provinsialläkare i Nysätra åren 1843-77 var Jonas (Jon) Risberg (1810-1886). (Svenskt Porträttgalleri, färglagd)

Det märkliga är att under perioden som Burträsk formellt tillhörde Nysätra så skrev även provinsialläkarna i Skellefteå rapporter som innefattade aktiviteter i Burträsk. Men Risberg skrev väldigt översiktliga berättelser så alla detaljerna tas ur Lindströms rapporter.

1847 fick Lindström ta hand om bonden Nils Stenlund i Skarberget som förfrusit fingrarna och som kvacksalvare Björklund behandlat genom att med täljkniv skära bort några av fingrarna.

1849 ryckte Lindström ut sedan korpral Bostroms 19-åriga hustru inte kunnat framföda sitt barn då det fastnat orubbligt. Läkaren styckade barnet inne i livmodern och kunde så småningom få ut delarna. Modern blev snabbt helt återställd.

1850 fick han bedöva pigan Eva Stina Brunström från Burträsk med kloroform för att kunna amputera lårbenet.

1854 opererade Lindström framgångsrikt 18-åriga dottern till bonden Ljuslinder i Bodbyn för dubbel harläpp i förening med kluven gom.

År 1888 blev Burträsk ett eget distrikt

I någon mån tillgodosågs provinsialläkarna behovet hos de kroniskt sjuka. Men de akuta fallen, särskilt de i socknens avlägsna delar, överlämnades i regel åt sig själva.

Myndigheterna ställde sig på den tiden i rent förunderlig grad oförstående till kraven på förbättrad sjukvård. Kommunens upprepade framställningar till K. Maj:t om tjänsteårsberäkning för läkare – första gången år 1853 – avslogs trots att kommunen åtagit sig att själv betala hela läkarlönen och upplåta bostad åt läkaren hyresfritt.

Men man gav inte tapp. År 1887 sökte man igen hos K. Maj:t om att göra Burträsk till ett provinsialläkardistrikt och lyckades! Det beslutades att distriktet Nysätra år 1888 skulle delas i två där Burträsk blev ett eget distrikt.

Någon större förhoppning att beveka K. Maj:t tycktes sockenmännen inte ha haft för i augusti samma år beslöt stämman att sända en man till herr Generaldirektören m.m. Almén för att i detaljerad form uttala församlingens behov av läkare. Ombudet – handlare P. Bergner – tycks ha skött sig bra för så småningom kom K. Maj:ts bifall till framställningen.

Kommunalstämman 1888 hade att ta ställning till sex sökande. Burträsk's första läkare blev Erik Hæggström som då tjänstgjorde i Åsele. Han gifte sig 1892 Agnes Nikolina Lundholm (1867-1945) f i Burträsk och d i Stockholm.

Ca 1890. Erik Hæggström (1854-1907) f i Nordmaling och d i Eskilstuna var provinsialläkare i Burträsk 1888-1894. (Svenskt Porträttgalleri, färglagd)

Hæggström skrev också ganska ointressanta rapporter. Men en text förtjänar att citeras:

1889 Det traditionella byggnadssättet och allmogens inrotade vanor göra tillämpningen af de enklaste hygieniska regler nästan till en omöjlighet

Åren 1889-1892 kom influensaepidemin Ryska Snuvan och krävde globalt runt en miljon dödsfall. Den var en föregångare till Spanska Sjukan. Den kom förmodligen först 1891 till Bur-

träsk då 25 var smittade men ingen avled. Hæggström verkar inte ens ha tyckt att influensan var värd en kommentar.

Efterträdare till Hæggström blev 1894 Conrad Forsberg (1862-1924) f i Överluleå och d i Lilla Malma, Södermanland. Han gifte sig 1898 med Maria f Bergner (1875-1958) f i Burträsk och d i Stockholm. Forsberg tjänstgjorde i Burträsk 1894-1912 innan han flyttade.

Ca 1903. Maria och Conrad Forsberg i sin trädgård med hunden Björn (källa Skellefteå museum, foto Maria Forsberg)

Läkarbostad

Läkarbostaden byggdes i slutet av 1800-talet. Förmodligen stod den klar samtidigt med sjukstugan 1891.

Ca 1902. Läkarbostaden (Maria Forsberg/Skellefteå museum, färglagd)

Sjukstuga

Sjukstugan inrymdes först i en förhyrd lokal men den ansågs olämplig och 1891-01-01 invigdes en ny sjukstuga med plats för 8 sängar. Under 1891

var 88 patienter intagna under totalt 1465 vård dagar.

1902 Sjukstugan i Burträsk. Den om- och tillbyggdes 1932 (källa Skellefteå museum, foto Maria Forsberg)

Barnmorskor

Förr kallades den som bistod vid förlossningar för jordemor eller jordegumma. I Sverige formaliserades barnmorskeutbildningen under 1700-talet. På initiativ av Collegium Medicum 1750 skulle en kvinna från varje stad sändas till Stockholm för att erhålla barnmorskeundervisning.

I det nya reglementet 1777 förbjöds barnmorskor att använda skarpa järnverktyg. Om barnmorskan behöver använda tång så måste hon tillkalla en läkare som alltid var en man eftersom kvinnor först 1870 tilläts studera medicin.

År 1829 fick barnmorskor rätt att använda förlossningstång om de avlagt ”instrumentexamen”. I början utbildades bara särskilt duktiga barnmorskor eller de som skulle verka där det var långt till läkarhjälp.

Trots att barnmorskorna ökade sina kunskaper hade de mycket låg social status under 1800-talet. Det berodde främst på att de rekryterades från bonde- och arbetarklassen till skillnad från de senare sjuksköterskorna.

Förmodligen fick Burträsk sin första barnmorska 1855. Tyvärr så hade Christina Catharina Sandström inte behörighet att använda ”skarpa instrument” vid förlossningar.

År 1857 hade det tillkommit en barnmorska Ulrika Andersson som hade behörighet att utföra tångförlossningar.

År 1864 fick barnmorskan U. Nilsson i Burträsk skarp kritik av provinsialläkare Lindström i Skellefteå. Hon hade lämnat en barnaföderska i Sämsktjärn, Norsjö utan att ta ut efterbörd. Det resulterade i att modern dog. Det var andra gången det hände i Norsjö och det skulle ryktesvis även ha inträffat i Ljusvattnet. Kronolänsman Nyblad i Burträsk fick en kopia av skrivelsen.

1867 fanns i Burträsk barnmorskorna C. C. Sandström, U. Nilsson, Gustafva Edström och Anna Fredrika Olsson. Av dem hade alla utom Sandström behörighet att förlösa med tång.

Barnmorskorna fungerade förr också som vaccinatörer mot smittkoppor.

Tandläkare

I Sverige fanns det 1830 bara fyra praktiserande tandläkare. År 1918 hade antalet stigit till 553 i landet.

Det fanns under 1800-talet ingen fast stationerad tandläkare i Burträsk.

I Skellefteå blev Adolf Ocklind (1865-1935) år 1892 den först fast etablerade tandläkaren.

Tandläkaren
Adolf Ocklind

insätter artificiella tänder (löständer), verkställer tandregleringar och blombering med guld, amalgam och cement samt behandlar tändernas sjukdomar.

Träffas säkrast kl. 11 f. m. — 1/2 e. m. samt 5—6 e. m.

Bostad: Sergeant Krantz' gård vid Storgatan.

1892-07-07 I åtskilliga annonser så förtydligade Ocklind att han satte in löständer, lagade med amalgam, m.m. (Skellefteå Nya Tidning)

Ocklind hade dock inte mottagning så ofta i Skellefteå. Vistelsen varade mestadels ett par veckor i taget. Större delen av året var han på resande fot.

Han inrättade sin lilla ambulering mottagning i bl.a. Byske, Burträsk, Nysätra, Jörn, Norsjö, Arvidsjaur, Lycksele och framför allt i Piteå som saknade egen tandläkare.

Tandläkare
OCKLIND

emottager besök i Burträsk den 18—28 denna månad hos Wikström i Svedjan.

1894-09-13 Tandläkare Ocklind annonserar att han är i Burträsk (Skelleftebladet)

Veterinärer

Inom veterinäryrket har det funnits många självlärda som klarat spatten (kronisk inflammation i hasleden hos häst), kvarkan (infektionssjukdom hos häst) och "mångfalltorkan".

Åtskilliga av dem ha stått högt i anseende. En och annan t.o.m. i den grad att han ansett sig kunna påfordra fast anställning inom kommunen. "Djurläkare Burmans" framställning till stämman avvisades med den förklaringen att de byamän som hade behov av honom skulle också betala.

"Nyström i Mora" räknas som den siste av de större profeterna på naturläkekonsstens veterinära område. Han har obestriddligen varit folk till hjälp och nytta.

Det gjordes tidiga ansträngningar att få dit en veterinär till socknen. Offervilligheten var lika stor som när det gällde att skaffa läkare. Redan 1821 förklarade sig socknen villig att betala 4 skilling

banco på varje skattebelagd rök delta i finansieringen av undervisningen för den persons undervisning som utses eller blivit utsedd att i Veterinarie Scholae i Stockholm eller Skara utbildas till djurläkare inom länet.

Burträsk fick länge förlita sig på länsveterinären i Skellefteå. P.g.a. veterinärbrist i landet så var tjänsten vakant fram till 1917. Sedan dess har den varit tillsatt. År 1923 så hette veterinären Karl Fagerberg,

Apotek

Idag håller sig människorna till acetylsalicylsyra. I forna tider till "Svarta ormens vita aska", "Destillerat hundflott" och "Jungfru Maria örtagårdsdroppar". Förhoppningsvis fick man sin ledvärk botad av sistnämnda dyra läkemedel.

År 1851 fanns det i Burträsk ett filialapotek till det i Nysätra. Provinsialläkare Jon Risberg i Nysätra skriver i sin rapport för 1851 att Pharmaciae Studiosus Baumbach, bosatt i Burträsk, förestod det apotek. Av någon anledning försvann det apoteket redan året därpå. Förmodligen för att Baumbach flyttade därifrån.

Men det invandrade en apotekare Wallentin Kraak (1823-1874) f i Simrishamn och d i Bodbyn. Han kom närmast från en tjänst som apotekare i Nysätra och innan dess i Umeå.

Kraak förklarade sig villig att under vintermånaderna tillhandahålla allmänheten med mediciner och råd vid tillfälliga sjukdomar under förutsättning att kommunen lämnade honom bidrag till husrum och ved. Kommunen gick med på villkoren och gav 10 riksdaler i månaden.

Det är oklart hur verksamheten utvecklade sig men Kraak gjorde affärer i mediciner och kurerade folk genom att bl.a. dra käftar i led. Men han dog redan 1874 i schalakangfeber.

De styrande i Burträsk såg behovet av att få ett permanent apotek. Därför skickade kommunalstämman 1887 en ansökan till K. Maj:t om ett "medikamentsförrådsstation" inom samhället.

Ansökan bifölls och apotekare Pettersson i Umeå fick i uppdrag att öppna ett filialapotek i Burträsk. Pettersson hade redan en filial i Nysätra och behärskade nu medicinmarknaden i stora delar av Västerbotten.

Kanske Medicinalstyrelsen tyckte det var olämpligt med Petterssons dominant ställning. Det beslutades att apoteket skulle vara självständigt.

Den första innehavaren av privilegiet blev 1894 Nils Nilsson Bernstam (1845-1933) f i Norra Åkarp, Skåne, g 1899 och d i Strängnäs. Men han flyttade 1902 till Sundsvall.

1902 Apotekare Nils Bernstam f 1845, med fru Si-grid Charlotta f 1868 (Maria Forsberg/Skellefteå museum, färglagd)

Naturläkare

Vid sidan av den legitima läkarverksamheten fanns det 1923 ett undergörareskrå som ”ockrade på sjukdom och mänskligt lidande”. Ögondia-gnostiker och homeopater hade växt upp som svampar ur jorden.

Det var ingen ny företeelse. Abraham Hülphers den yngre (1734-1798) skrev i sin Dagbok öfver en resa genom Norrland 1758: ”Med huscourer och åderlätning betjenes allmogen av några inom socknen som vid flera sjukdomar säges hulptit många, hvilket på en ort som sällan får besök af Provins-Medicus eller Lands-Fältskär anses förmenligt”.

Några tiotal år senare verkade inom Burträsk en av de mest remarkabla undergörare som funnits där. Jonathan Björklund (1789-1869) hade på sockenstämmans kallelse 1841 inkommit till socknen och slagit sig ned i Ljusvattnet. Han uppgavs som ”djurläkare” men hade lika stort förtroende när det gällde mänskliga krämpor.

I januari 1842 beslöt sockenstämman att avlöna honom med 100 riksdaler riksmünt samt betala 30 riksdaler för hans resa till Burträsk.

Men Björklund kom snart i kollision med lagen p.g.a. sin verksamhet som undergörare. Han blev dömd till böter vilket fick sockenstämman att ingå med begäran att vitet skulle upphävas då Björklund var omistlig som ”läkare”.

Men ansökan blev resultatlös. Sockenmännen betalade böterna efter det att de på en stämma diskuterat om de inte skulle besvära sig över lagens hårdhänthet mot ”Läkaren Björklund” som han kallads i protokollet.

Det ligger i sakens natur att Björklund liksom andra på den tiden i samband med ”läkaryrket” ägnade sig åt ockulta ting. Detta var i särskild grad fallet med ”Lappvattsnisch”, även den på sin tid mycket anlitad person som ”doktorerade” folk på åtskilliga sätt.

Björklunds son ”Barnläkare Lind” tog över efter pappa.

Optiker

Glasögonen antas ha uppfunnits i Venedig på 1200-talet. Linser av bergkristall hade då länge använts som synhjälpmedel, och det förekom även senare att linser av halvädalstenar, såsom beryll, använts som synhjälpmedel (Wikipedia).

Glasögon med skalmar kom omkring 1750 till Stockholm

De första som sålde glasögon i Sverige var guldsmeder och urmakare.

**Guld och Silfver Ankar-Ur med
Compensations Balans och Breguet
spiral.**
**Guld och Silfver Dam Ankar-Ur, Pa-
riser Pendyler, Vagg-Ur, Barometrar,
Thermometrar, alla sorters Glasögon,
Bågar, Glasögonglas inslipas, Blå Con-
server, kupiga och Plana; allt till bil-
liga priser hos Urmakaren**
**L. O. Lundmark
i Umeå.**

1869-12-01 Urmakare i Umeå annonserar i Skellefteå om att han t.o.m. slipar in glasögonglas (Skellefteå Nya Tidning)

Till Salu.
 Flera sorters guldarbeten af D.
 Malmstens tillwertning samt Talmi-
 guld, väst-urledjar, medaljongar, ur-
 nydjar, Silfwer-sylinder- och Ankarur,
 flera sorters äkta Amerikansta Wägg-
 ur, glasögon och pince-ne hos
 Urmakaren P. Holmgren
 i Norrböle.

Men i Burträsk fanns det ingen som på 1800-talet sålde glasögon.

1880-08-11 Urmakaren och guldsmeden Petter Holmgren var den förste i Skellefteå som sålde glasögon. Hans butik var på Kanalgatan 59 (Skellefteå Nya Tidning)

Burträsk Brunns- och Kuranstalt

Burträsk Brunns- och Kuranstalt
 öppnas 1 Juni. Friskt och naturskönt läge. Jernhaltiga källor och andra
 helsovatten.
 Magsköljning, massage och elektricitet. Tyst och billig sommarvistelseort,
 passande för dem, som lida af allmän svaghet, nervsvaghet, blodbrist, magsjuk-
 domar och reumatiska affektioner.
Erik Hæggeström.
 Distriktsläkare.

1889-06-01 Brunnen öppnas i provinsialläkare Hæggeströms regi. (Skelleftebladet)

1896 Brunnspaviljongen. Kvinnan t.v. är förmodligen doktorinnan Maria Forsberg (Maria Forsberg/Skellefteå museum, färglagd)

Brunnen annonserades under åren 1889-1894 så det troliga är att den var igång de åren. Speciellt som att de åren sammanfaller med Erik Hæggeströms tjänstgöring i Burträsk.

Platsen förefaller ha varit på en höjd med utsikt över Burträsket

År 1891 hade kuranstalten över 100 gäster och 1892 hade besöksantalet sjunkit till 75.

1900-talet

Förste provinsialläkare Harald Forssmans rapport om det allmänna hälsotillståndet i Västerbotten 1916 publiceras i Skelleftebladet 5/6 och 8/6 1917. Här ett moderniserat sammandrag.

Husen är för dåligt byggda

Grunden ligger ofta ligger direkt på marken. Höst och vår sker därför förskjutningar och då blir väggarna otäta, tapeterna spricker, kakelugnarna förskjuts och osar ständigt, fönstren blir otäta och dörrarna slå sig.

Husen är ofta illa ombonade, kalla och dragiga. Om det finns innanfönster är de sådana att de inte går att öppna.

Bostäderna är för trånga

Arbetarbostäder är ofta dåliga och saknar tillräckliga utrymmen. Det är önskvärt att varje familj hade ett rum till utom köket. Bl.a. för att förhindra smittspridning vid sjukdom

Där nattskift förekommer så är detta nödvändigt för att arbetaren ska kunna att sova ostört under dagen. Seden är dessutom att packa ihop sig i köket även om det finns andra rum

Förvaringsutrymmena för dåliga

Ur hygienisk synpunkt borde varje hus ha en varm, tillräckligt rymlig garderob. Ofta saknas även en så nödvändig sak som skafferi.

Behovet av källare är i allmänhet illa tillgodosett i arbetarbostäderna. Det blir en kännbar förlust, om årsförrådet av potatis förstörs genom att källaren fryser.

Det är att föredra en källare under huset. Nedgången bör dock inte vara genom en lucka i köksgolvet då detta medför golvkyla och källarlukt. Bättre med utgång utifrån eller ännu hellre från förstugan.

Usel personlig hygien

Den personliga renligheten är mycket låg. Underkläder och strumpor får sitta på även på nätterna.

De allmänt använda skinnfällarna är svåra att hålla rena och bidrar säkert till spridande av smitta och ohyra.

Badning förekommer sällan. Åtminstone vintertid.

Läkare

1902-09-03 Conrad Forsberg var provinsialläkare 1894-1912. Här på Burträsket med hustrun Maria.

(Maria Forsberg/Skellefteå museum, färglagd)

Efterträdare till Conrad Forsberg blev 1912 ogifte läkaren Alfred Wirell (1863-1916) f i Virestad, Småland och d i Burträsk.

1888 Alfred Wirell (Johan Johansson/Rötter, färglagd)

Han kallades ”Lapplands Westerlund” utifrån den popularitet han skaffat sig som provinsialläkare i Stensele 1900-1905. Åren 1905-12 var han extra provinsialläkare i Jörn

Även under tiden i Burträsk hade Alfred blivit mycket populär. Han dog efter några dagars sjuk-

Sjukstuga

1916

Golvet i korridoren hade oljemålats, köket strukits med linolja och en träbro tjärats.

Gardiner hade skaffats till sjuksalar och dagrum. Rullgardiner saknades i sjuksalarna och sköterskans rum och måste anskaffas.

Nätfönster bör skaffas för att utestänga flugor som det sommartiden finnas massvis av på grund av närheten till ladugårdar.

Slaskavlopp borde dras till operationsrummet och köket. Det ordnades 1917.

Varmvattenkaminen är brunnmålad inuti och lämnar brunt vatten.

Apotek

Efterträdare till apotekare Bernstam blev 1902 Frans August Johansson (1858-1926). Han lämnade tjänsten 1914.

dom på Skellefteå Lasarett och vid hans begravning 7/5 1916 flaggade hela samhället på halv stång och en stor människomassa hade samlats i kyrkan.

Efterträdare 1916-1921 blev John Löthberg (1875-1927) och därefter Gustav Hedenlund (1880-1966).

En matta för avtorkning av fötterna bör anskaffas. Likaledes en billig trädgårdsmöbel, så att patienterna sommartid kan sitta ute.

Tandläkare

Antalet tandläkare i länet motsvarar ej på långt när behovet. Hela landsbygden saknar möjlighet att få sina tänder vårdade, hvarför de onödigtvis få ruttna ned. Oförmågan att sedan kunna tugga födan är en mycket viktig anledning till den stora utbredningen af mag- och tarmsjukdomar.

1918-06-04 I provinsialläkarens rapport larmas det om bristen på tandläkare (Skelleftebladet)

År 1916 blev Olof Teodor Lindholm (1870-1935) den tredje innehavaren.

I vissa delar av landet har ”dropphandel” varit ett problem men inte i Burträsk.

Ca 1935. Apoteket flyttade hit 1916.

Vasabron t.h. gick över Groven där avloppet rann ut och förpestade samhället.

(J. E. Nahlín/Skellefteå museum, färglagd)

Epidemisjukstuga

Epidemivården på landet lämnade i regel mycket att önska beroende på de stora kostnaderna. Men Burträsk kommun har gjort de satsningar som kan göras.

År 1900 inköpte man i Åbyn, 2 km från kyrkbyn, en gård som inreddes som epidemisjukstuga.

Epidemisjukstugan användes 1923 under 75 dagar under ledning av en epidemisjuksköterska.

Tuberkulossjukstuga

Sjukstugan öppnades 1917.

Förbättringar i levnads och hygieniska förhållanden har minskat antal offer för TBC men sjukdomen var 1923 fortfarande allmänt utbredd.

Dispensärverksamheten var 1923 ganska nystartad. Men ett problem är att socknen omfattar 20 kvadratmil så det var svårt för en dispensärsköterska att ensam hinna hantera alla gamla och nya fall.

Provinsialläkaren uppmärksammade i sin rapport för 1924 ett problem. Om en läkare som inte är dispensärläkare ställer diagnosen lungtuberkulos så gömmer han oftast att underrätta läkare eller sköterska inom dispensärverksamheten. Då

1924 hade en kringresande agent i medvetslöst tillstånd forslats från Åsträsk till Burträsk sjukstuga. Där misstänkte misstänktes tyfus varför den sjuke överfördes till epidemisjukstugan och blodprov insändes till Statsmedicinska anstalten.

Efter några dagar så avled den sjuke men sista halva dygnet fick han koppliknande utslag här och där på kroppen. Man började misstänka smittkoppor! Men obduktionen visade som tur var att patienten avlidit i tarmtyfus.

kommer dispensären bara sällan ta hand om patienten.

Ett ännu värre problem som provinsialläkaren påpekade var att väntetiden till en dispensär var 8-10 månader som den sjuke oftast tillbringade i sitt hem och då smittade andra. Distriktsläkaren hoppades att det pågående bygget av Hällnässanatoriet skulle skynda på vården.

Ljusvattnets barnkoloni startade 1923 för att ta emot barn från tuberkulösa hem. Dispensärbarnhemmet var inhyst i C H Nyströms bostadshus. Den upphörde 1941.

1923 Dispensärbarnhemmet i Ljusvattnet. Föreståndarinnan Ellen Gustafsson sitter till vänster och till höger står hennes ersättare Olivia Schönfeldt (Skellefteå museum, färglagd)

Kommunerna bidrog med 1,000 kr årligen till dispensärens understödsverksamhet. I övrigt svarade landstinget för kostnaderna.

Ordförande 1923 för dispensärstyrelsen var landstingsman Nils Brännström (1877-1965) och d i Burträsk och g 1902.

Fattigvård

Ca 1920 Fattiggården på Grannäs, Bygdeträsk (Alvina Söderlund/Skellefteå museum, färglagd)

Ca 1908 Nio barn ståendes i vattenbrynet med Burträsk kyrkstad i bakgrunden. Kyrkstaden brann ned 1930 (Maria Forsberg/Skellefteå museum, färglagd)

Spanska sjukan

Pandemin varade mellan mars 1918 och juni 1920. Den kom globalt i tre vågor. Den första i mars-april 1918, den andra och förödande i augusti 1918 och den tredje i början av 1919. Uppskattningsvis infekterades 500 miljoner människor.

Hälsovårdsmyndighet

Det är svårt för en hälsovårdsnämnd på landet att skapa nytta av sitt arbete.

Att gå till byslaktaren och kräva att han håller prydligt i sitt slakteri som ofta är ett primitivt skjul är inte så meningsfullt när hans granne utför sin husbehovsslakt i ladugårdsporten. Att förbjuda slakhögar då det vid sidan av dessa ligger gödselhögar stora som hus är skäligen meningslöst.

Burträsk hälsovårdsnämnd avlöste 1920 kommunalnämnden som tidigare haft sundhetsvården. Ett påtagligt resultat av nämndens arbete är den grundliga upprensningen av Burträsk kyrkstad. Där har förhållandena tidigare varit sådana att, för att citera en första provinsialläkare ”folk gjorde konstner varsomhelst utom där det skulle ske”.

Forskning har visat att spanska sjukan gav upphov till en överreaktion hos immunförsvaret och skapade celldöd. Människor med ett starkt immunförsvaret – de mellan 20 och 40 år – drabbades därför hårdast.

Sverige dog 37 573 personer i influensa under åren 1918–1920 enligt den officiella statistiken. Till det ska läggas ytterligare något tusental där

man angav ex. lunginflammation som dödsorsak fastän det var spanskan.

Först i mitten av augusti börjad tidningarna på allvar upptäcka ur farlig spanskan. Den 17/9 1918 kom en larmrapport om 1540 sjukdomsfall vid regementena i Boden och däribland 44 dödsfall. Av de döda var 14 från Skellefteåområdet.

Först 12/10 1918 verkade de centrala myndigheterna ha förstått allvaret:

”På grund af spanska sjukans härjningar besluts att tills vidare förbjuda biograf- nöjes- och andra sammankomster och uppmanar allmänheten att inte besöka platser där folksamlingar finnes.”

Men de som fick sina arrangemang inställda var inte nöjda: – Varför har ni inte förbjudit guds-tjänsterna?

Av förste provinsialläkarens ämbetsberättelse 1918 framgår att sjukdomen kulminerade i Västerbotten i oktober och november 1918. Norrbotten drabbades senare.

Burträsk tillhörde de värst drabbade distrikten med 1040 fall. 29 november kunde ex. Skelleftebladet rapportera om ett 90-tal fall bara i Kvarnbyn.

1918-11-19 Tidningarna var fulla av dödsannonser (Skelleftebladet)

De första dödsfallen:

- 15/8 Edla Kristina Löfgren i Bodbyn *1900
- 5/9 Anna Lovisa Lindqvist i Järvtjärn *1900
- 11/9 Knut Odler Lindberg i Gammelbyn *1894
- 15/9 John Vestin i Gravlund *1894
- 16/9 Nils Viktor Lindahl i Gammelbyn *1895
- 27/9 Jenny Fredrika Nilsson i Lappvattnet *1891
- 28/9 Elin Lovisa Olofsson i Renbergsvattnet *1900
- 2/10 Lars Johan Burén i Bygdsiljum *1874

- 2/10 Karl Alvar Manfred Burman i Bergliden *1902
- 3/10 Knut Alf Johannes Burman i Bergliden *1904
- 4/10 Nils Oskar Wiklund i Bygdsiljum *1898
- 19/10 Anna Karolina Andersson i Ljusvattnet *1893
- 19/10 Karolina Augusta Säfström i Skursjön *1897
- 21/10 Ester Margareta Wiklund i Ljusvattnet *1884
- 23/10 Eva Amalia Wikström i Bygdsiljum *1901
- 23/10 Signe Adelina Burvall i Gammelbyn *1899
- 26/10 Eva Lovisa Andersdotter i Ljusvattnet *1878
- 27/10 Jonas Anton Burman i Ljusvattnet *1890
- 28/10 Linda Margreta Marklund i Lappvattnet *1887
- 28/10 Karl Vilhelm Forsman i Kvarnbyn *1888
- 28/10 Tyko Lundström i Gammelbyn *1891
- 28/10 Gustaf Adolf Pettersson i Åbyn *1895
- 31/10 Johan Herbert Johansson i Kvarnbyn *1880

I Bodbysund, Burträsk, finns en berättelse bevarad om spanskans härjningar:

”Det började lida mot höst 1918 och enligt ryktena var kriget på väg att ta slut. I Bodbyn hade man börjat göra sig klara för att skörda, när ryktet om en svår influensa härjade oroade man sig inte speciellt mycket.

Men så mitt under skörden var så sjukdomen över byn. De insjuknade en eller flera i de flesta gårdarna, symtomen var hög feber och allmän trötthet.

En något olustig stämning spred sig över byn och man började befara det värsta, man började undvika varandra för att inte riskera att bli smittad.

Det dröjde inte så länge innan man trodde att faran var över, folk började krya på sig och efter någon vecka var snart alla i arbete. Ja, allt var som vanligt till senhösten då den slog till igen.

Nu hade den ändrat karaktär på ett förfärande vis. Det räckte att man arbetade med någonting var sjukdomen över en. Frossa och matthet var de första symtomen. Så låg man där dyblöt av svett ena stunden och andra stunden frossa så man skakade.

Det som var värst var utan tvekan inflammationen i lungorna, vilket gjorde det svårt att andas och bröstet kändes ihåligt på något sätt. Fler och fler insjuknade och överallt kunde man se halvgjorda arbeten det fanns helt enkelt ingen ork eller kraft att göra någonting. Många tegar blev endast halvplöjda eller knappt påbörjade denna höst.

De som hade drabbats tidigt visade sig nu vara immuna mot sjukdomen och dessa människor skötte mjölkningen och skötseln av djuren.

Trots detta var alla dödligt rädda att drabbas av spanskan och därför hjälpte man bara i nödfall till inne hos en sjukdomsdrabbad familj.

Någon gång fram på vintern var spanskan över för Bodbyn, många hade dött av sjukdomen, barn som föräldrar och tidningarna var fyllda med dödsannonser under några månader.”

Stig Sandström, stigsand49@gmail.com